

la. Erih From to naglašava smatrajući da »veliki deo naše kulture ima samo jednu funkciju — da zamagli sporna pitanja«.

Ovaj ideološki karakter kulture, može biti otkriven tek beskompromisnom kritikom društva u kome ona nastaje. I to razotkrivanjem njegovih tržišnih pomahnitalosti koje sve ljudsko koje ga prevazilazi, na čudesa način, asimilirajući ubija. Mnoge revolucije u umetnosti su ljudi — potrošači (masovno kupujući slike i knjige, odlazeći na predstave ne primajući poruke umetnika) uspeli da neutralizuju i vremenom im nametnu svoj ukus prosečnosti. Sve dosadašnje političke revolucije su zapadale u krizu iz koje se nisu povratile čim su sve svoje ideale izmenjale za materijalne vrednosti. Prevazilaženje materijalnog nivoa potreba i vrednosti i zamenjivanje potrošačke orijentacije »produktivnom« (From), kao da je bio imperativ svakog ljudskog napretka u dosadašnjoj istoriji odnosa čoveka i njegovog sveta. A vrednosti su specifično ljudski ferment u tom praktičnom odnosu čoveka i sveta, jer kao »idealno treba« uvek stoje uz ljudsku delatnost. Stoga izgleda da nije bez osnova, bar iz ove perspektive gledano, podela vrednosti na »niže« materijalne i »više« duhovne ili nematerijalne. Međutim, nisu sve nematerijalne vrednosti pozitivne sa stanovišta ljudskog progressa, pa se problem tipologije vrednosti i vrednosnih sistema komplikuje, te zahteva detaljnije raspravljavanje. Neke vrste vrednosti su uzgredno već pominjane i objašnjenje nekih od njih već dugujemo. Uz pokušaj njihove tipologije nastoji se skicirati više dimenzija vrednosnog fenomena.

Pre svega, da pođemo od raspravljano zaključka na početku izlaganja o vrednostima, da one ne postoje van čoveka i njegove praktične delatnosti. Međutim, vrednosti se kao odnos prema toj delatnosti koju osmišljavaju, javljaju na različitim nivoima:

1. Kao tvorevine u najširem smislu reči — materijalne i duhovne (predmeti i ideali), sa određenim svojstvima kojima zadovoljavaju raznovrsne ljudske potrebe i zato imaju značaj i značenje za čoveka.

2. Kao elementi kulture u užem smislu (normativni sistem) tj. kao norme i standardi, kojima se društvena akcija, ponašanja ili još preciznije — društvena delatnost, usmerava u poželjenom pravcu od strane uže ili šire društvene zajednice.

3. Kao interiorizovane norme u procesu socijalizacije i kao takve sačinjavaju okvir u kojem se odvija individualna delatnost; kao sloj »idealnog treba« u strukturi ličnosti predstavljaju osnovu njene dinamike i preko dominantne vrednosne orijentacije, određuju karakter ljudske motivacije.

Nivoi na kojima se vrednosti javljaju već se naziru; to su opšte-istorijski, društveno-kulturni i individualni. Na prva dva vrednosti se javljaju u »spoljnjem« aspektu, na trećem kao »unutarnja« dimenzija ličnosti. Rekli smo da na sva tri nivoa stoje na poseban način u odnosu prema čoveku i njegovoj praktično-mislaonoj delatnosti, tj. da uvek imaju nekakvo značenje i važenje za čoveka, a da im u osnovi moraju biti neke od fundamentalnih ljudskih potreba. Vrednosti na svim ovim nivoima mogu biti određene kao »pozitivne« ili »negativne«, kao nadgradnja (veoma uslovno i više slikovito rečeno) nad neutralnim ljudskim potrebama koje sačinjavaju jezgro neutralne ljudske prirode. Polazeći od ovoga čovekovu esenciju ne možemo odrediti niti kao dobru, niti kao zlu (ni optimizam ni pesimizam). Ali čovek nije samo čovek uopšte, već istorijsko — kulturno i individualno uslovljena, konkretna i pojedinačna egzistencija i kao takav može biti negativan ili pozitivan (ovim je izbegnut vrednosni relativizam). Čovekova delatnost, radna i individualna, ukoliko je determinisana vrednostima, utoliko se može i vrednosno procenjivati — kao pozitivna ili negativna. U onoj meri u kojoj je ona zarobljena sirovim potrebama (neoplemenjenim vrednostima) ona ne podleže takvoj proceni, po istoj onoj logici po kojoj nema smisla moralno osuđivati nekog ko je bio prinuđen da u nealternativnoj situaciji učini nešto što bi se u alternativnoj smatralo moralnim prekršajem. A alternativnom, u ovom slučaju smatramo situaciju kad su egzistencijalno — materijalne potrebe zadovoljene, pa se pruža mogućnost ili njihovog daljeg kvantitativnog proširivanja pretvaranjem u »veštačke« ili kvalitativnog zamenjivanja novim potrebama »višeg reda«. Oplemenjivanje elementarnih potreba vrednostima je proširivanje »carstva slobode« na račun »carstva nužnosti«, autonomije nad heteronomijom, a takođe i uslov kvalitativne promene karaktera sistema ljudskih potreba. Stoga i podela vrednosti na autonomne i heteronomne, po našem mišljenju odgovara podeli na »prave« i »prividne«, »više« i »niže« vrednosti.

Iz svega ovoga bismo, mogli izvesti jedan hipotetički zaključak: u onoj meri u kojoj pojedinci i društvo zadobijaju veći stepen slobode u toj meri se pojačava uticaj vrednosti kao determinante njihovog života i obrnuto. Međutim, mera slobode savremenog čoveka i društva uslovljava da vrednosti mnogo češće postoje kao posledice, pa prema tome heteronomne, a samim tim da preovladaju heteronomni vrednosni sistemi nad autonomnim. Radi eliminisanja eventualnih nesporazuma treba naglasiti da se pod slobodom ne podrazumeva »odsustvo prepreka«, te da se autonomija vrednosti ne shvata u apsolutnom već u relativnom smislu — ne kao nezavisnost od svakih potreba, nego kao mogućnost njihovog ljudskog disciplinovanja.

dražen mazur

tri pesme

LUDI GRAD

te večeri u tom gradu
bilo je neobično uzbudljivo
kad se gospodin vrtinski
pojaviu na sred korza potpuno gol
u osam sati kad je najveća gužvara
lidija je vrisnula i prekrila oči prstima
ostavivši naravno dovoljno prostora
da brižno osmotri golotinju vrtinskoga.
a on je bio tako svježe obrijan
i tako uredno podrezanih noktiju
cijeli grad je pričao o tome
to je postao jedan ludi grad:
štakori su počeli pometati ulice dimnjačarskim ljestvama
dječaci su se ukipili i postali drveće
žene su se valjale po podu i bile lišće
štakori su ih čistili i meli
muškarci su igrali bridge
a samo je stari vrtinski
stajao gol i čudio se zašto ga nitko ne gleda.
davno je bilo dok je lidija vrisкала
kada bi ga vidjela kako gol šeće gradom
i pokrila oči rukama
ostavivši naravno dovoljno prostora između prstiju
da brižno osmotri njegovu golotinju
sada drveće puzi uz kuću
klupe postaju vodokoci
vjetar hoće sažvakati večeru
a ulični kandelaber ipak uzalud nastoji postati šivača mašina
u tom gradu gdje su svi ljudi
osim golog vrtinskog.

NOSTRADAMUSI DANAŠNJICE

matematičko statistička metoda izračunavanja vjerojatnosti
skviči zbog starih dama koje nikad nisu sasvim stare
i koje pričaju o tinu ujeviću i nepravdi bez ikakvih dubljih
pretenzija

i slatki milivoj u rukavicama crvenim i debelim
preko kojih uže ne može ruci nauditi mnogo
a tek tamo u 6 do 8 znat ćemo svaku stvar
da li je ispravna ili ne
i šetat ćemo polovičnim ulicama sa 3 slična psa
i 4 gospodara.
postat ćemo nostradamusi današnjice
svjesni da smo nesvjesni u svojoj okrugloj savjesti

TREBA

hrana koju jedem
treba
voda koju pijem
treba
smijeh kojim se smijem
treba
noga koju imam
treba
sve što imam
treba.
pitaš što se bunim?
treba.